

03. Hiria eta hiri-sareak

1. Sarrera. Hirien sorrera, tokia, forma eta egileak gorabehera, horra hiriaren bi definizio:
  - “*Hiria zera da, ikuspegi sozialetik heterogeneoak diren gizabanakoen kokagune handia, dentsua eta iraunkorra*” (Louis Wirth soziologo alemaniar-estatubatuarra, 1938).
  - “*Hiria zera da, komunitate baten poterearen eta kulturaren kontzentrazio gorenko puntua*” (Lewis Mumford historialari estatubatuarra, 1938).
2. Hiriaren bederatzi ezaugarri (Spiro Kostofek *The City Shaped* liburuan azaldutakoaren arabera):
  - HIRIA JENDE-AGLOMERAZIOA DA: Hiria dentsua da, biztanleria eta tamaina gorabehera. Industria-iraultza baino lehenagoko hiriak txikiak ziren (2.000 biztanle baino gutxiago, gehienetan), baina dentsoak: Euskal Herrian 100 hiribildu inguru sortu zituzten Erdi Aroan, toki estrategikoenetan. Adibideak: Malè, Maldiva uharteak, nahita dentsua, uraz babesteko 3 metroko harresi bat eraiki zuena 14 urtetan zehar. Kartik Purnima izeneko jaia Varanasin, India. Andreas Gursky argazkilari alemaniarren argazki jendetsuak. Alex S. MacLean argazkilari estatubatuarren goitiko argazkiak. Euskal Herriko metropoliak.
  - HIRIAK MUGA DU: Hiriak mugatutak daude. Fisikoki ez bada (harresiak, ur-ertza, orografia...), sinbolikoki (muga politikoak, kulturalak...). “*Harresirik gabeko hiria ez da hiria*” (Jean-François Sobryk *De l'architecture* liburuan, 1776). Adibideak: Monteriggioni, Toskana, Italia. Aigues Mortes, Frantzia. Pireoko harresia, Atenas, Grezia. Hadrianoren harresia (Vindolandako kanpamenduaren inguruak, Eskoziako mugatik gertu). Jordaniako kanpamendu harresitu handiagoak, benetako hiriak jada. Luzaide, herri bat, bi estatu.
  - HIRIAK HIERARKIA DU: Hiria erabileren arabera banatzen da. Hirian pertsona bakoitza lanbide batetan bereizten da, eta lanbideen eta gizartearen hierarkia bat dago (aberatsak txiroak baino potetsuagoak dira; apezpikua artisaua baino garrantzitsuagoa da...). Hiria berez zonakutzen da. Jendea etnia, arraza edo erlijio ezberdinen arabera elkartzen da. Adibidea: Gasteizko alde zaharreko kaleak ogibideen arabera banatzen ziren (Hedegile kalea, Zapataria kalea, Errementaria kalea, Aiztogile kalea, Pintore kalea...). Hausmannen garaiko Parisko etxebizitza-erakin baten ebaketa, klase sozialetan banatua. Ernest Burgess soziologoaren 1925eko eremu kontzentrikoen eredua, azaltzen zuena 1920-30. hamarkadako hiri estatubatuarrek jasaten zuten klase sozialen arabeko lurzoruen erabilera eta hazkunde hierarkikoa (plangintzarik gabeko gizarte-segregazioa). Homer Hoytek, berriz, Chicagoko lurzoruen erabilerak azaltzen zituen sektoreka antolatutako eredua proposatu zuen 1939an, Burgessen isotropia aputuz, eta aberatsek Michigan lururako bistengatik borrokatzen zutela esanez, baita fabrikak ibaien arroetan eta burdinbideetan zehar hedatzen zirela ere.
  - HIRIAK BALIABIDEAK DITU: Hiriak edonolako sarrerak errazten dituzten lekuak dira: komertzioa erraz dezake, baliabide naturalak izan ditzake (nekazal-lurrak, itsasoa, mehategiak...), giza-baliabideak (erregearen gortea...). Hiriak aukerak errazten dituzte. Adibideak: Takht-i Suleiman (K.a. I, Azerbaijan, Iran) ur epeleko lakuaren alboan kokatzen da; Baiona (1599ko planoa) bi ibaien arteko loturan sortzen da: Atturri eta Errobi; Donostia (1721ko planoa) Urgul mendiaren babesean kokatzen da; Espekulatuzaileak Los Angelesen; Tokyoko komertzio-kalea.
  - HIRIAK IDAZTEN DU: Hiriak ondasunak zenbatu eta erregistratu behar ditu (hiriak aurrekontua du). Hiriak komunitatea arautuko duen lege-multzoa idatzi behar du. Hiriak jabego titulua erregistratzen ditu. Adibideak: Hammurabiren kodea, Babilonia, K.a. XVII. Donostiako 1995eko plan orokorra. Katastroko agiria. Udalerrien jabegoa: haien tamaina zatituagoa da toki polemikoetan, alegia, toki aberatsenetan (azpiegitura nagusien ibilbideetan: Tradizionalki Done Jakue bideetan zehar).
  - HIRIAK INGURU MONUMENTALA DU: Hiria ez da soilik etxebizitza-erakinez osatzen. Hirian eraikin publikoak daude, mugarri gisa funtzionatzen dutenak eta hiriari berari eta hiritargoari identitate-komuna ematen dietena. Adibidea: Firenzeko hiri-ibilbide monumentala (Uffizi, Signoria, Duomo, Piazza Annunziata); Albert Speer, Hitlerrek amesten zuen Berlin, 1937-1941; Bilboko San Mames *katedrala*.
  - ERAIKINEK ETA JENDEAK EGITEN DUTE HIRIA: Hiria gizakiak egindako artelanik garrantzitsua da, eta gizakion ospakizun nagusiekin lotuta dago. Adibideak: Sienako Palioaren lasterketa. Gasteizko Zeledonon jeitsiera. Iruñeako San Ferminetako txupinazoa.
  - HIRIA ETA LANDA ERLAZIONATUTAK DAUDE: Lurraldeak hiria elikatzen du. Hiria eta landaren arteko muga ez da irudikatu ohi dugun bezain zehatza. Batzutan zaila da esatea zer izan den lehen, hiria ala lurraldearen banaketa. Hiri erromatarrek ezin dira ulertu inguruko lurralde-zenturiariorik gabe (*Centuriae* bakoitzak 700x700m inguruko hedadura zuen); Euskal Herriko Sakanean horren aztarnak ere badaude; geroago zenturiarioaren antzerako antolatze-sistemak erabili zituzten Amerikako kolonizatzaileek XVI et XVII. mendeetan: Caracas, 1567; Argentinako Mendoza, 1500; Buenos Aires; Filadelfia, 1682; Jeffersonen 1785ko *Land Ordinance* (800x800m inguruko karratua), Phoenixeko ikuspegia gaur egun. Euskal Herriko sarobeek eta kortariek (1 gorabila = 13,69 m; Luis Mari Zalduaren ikerketak) bertako lurralde-antolakuntzaren sistema osa zezaketen.
  - HIRIA HIRI-MULTZOAREN ZATI DA: Hiriak ez daude inoiz isolaturik. Hiriak hiri-sistemak sortzen dituzte. Hiri-sistemak hierarkikoki antolatzen dira. Adibideak: Pearl ibaiaren delta, Txina, sei hirik osatua, 12 miloi biztanle. Ruhr eremu metropolitarrak (5,3 milioi biztanle inguru); Walter Christallerren “Erdigunearen teoria” eta hirien eragin ekonomikoaren eremu asoziatua, 1933. Bilboko Eremu Metropolitarrak, 35 udalerri, 900.000 biztanle. Donostia-Baiona eurohiria (600.000 biztanle baino gehiago 55 kilometrotan), Arku Atlantikoa delako igarobide naturalaren erdian. Kamioientzako bide berri berezi bat proposatzen du.